
VÝCHODNÍ EVŘOPA - HLEDÁNÍ BEZPEČNOSTI

(Z 29. mezinárodního kongresu vojenské medicíny)

V průběhu 29. mezinárodního kongresu vojenské medicíny, konaného z iniciativy zdravotnické služby turecké armády v září 1993 v Istanbulu, byla účastníkům ze 74 zemí světa předána mezi jinými odbornými materiály i analytická studie tureckého politologa T. Ataöva na téma Východní Evropa - hledání bezpečnosti.

Pro členy delegací ministerstva obrany a zdravotnictví České republiky byl uvedený materiál tím aktuálnější, že v posledních měsících se znovu otevřela otázka vstupu České republiky do NATO. Současná bezpečnostní situace ve světě jednoznačně vyžaduje nové metody hodnocení, jiné přístupy k řešení krizových situací i neobvyklá východiska pro budoucnost. Se zánikem komunistického bloku a všech struktur, relativně garantujících bezpečnost a stabilitu ve střední a východní Evropě, zůstává **NATO v podstatě jedinou organizací, schopnou udržet hodnoty demokratického západního světa.** Jako k přirozenému spojenci se proto snaží k NATO přiblížit i nově utvářené středoevropské demokracie a není samozřejmě náhodou, že je to právě Česká republika, pro níž je partnerství s největší vojenskou organizací současného světa otázkou další svobodné existence a budoucího demokratického vývoje. Předpoklady pro širší součinnost

s východoevropskými zeměmi vytvořila Severoatlantická aliance na konferenci ministrů obrany v říjnu 1993 v Travemünde, kde americký ministr obrany L. Aspin předložil návrh na rozšíření spolupráce, nazvaný „**partnerství pro mír**“. Tato iniciativa předpokládá uzavření smluv o vojenské součinnosti NATO s jednotlivými státy, které o to projeví zájem.

Vzhledem k tomu, že stanoviska politických i vojenských kruhů USA, Německa, Velké Británie a Francie k těmto otázkám jsou naší vojenské veřejnosti dostatečně známá, zatímco s pohledy a přístupy z takzvaného „jihovýchodního křídla NATO“ se lze setkat jen zřídka, rozhodli se autoři tohoto článku výše zmíněnou práci tureckého politologa předložit a s jejími hlavními myšlenkami seznámit i čtenáře časopisu Vojenské rozhledy.

Nové partnerské vztahy

V úvodu T. Ataöv konstatoval, že země NATO a členské státy bývalé Varšavské smlouvy (VS) rozvíjejí v současné době principiálně nové vztahy. Zatímco VS zanikla, před organizací NATO vyvstal úkol redefinovat své poslání, což se může ve svých důsledcích projevit ve formulování nové vojenské doktríny. S přihlédnutím k zásadně nové vojenskopolitické situaci v Evropě založila západní aliance již v roce 1991 **Severoatlantickou radu pro spolupráci**, která jako zcela nový orgán zahrнула do svých řad všechny dřívější země VS a navíc 3 nezávislé baltské státy. Když však koncem roku 1991 došlo k jejímu prvnímu zasedání, nacházel se tehdejší Sovětský svaz již ve stadiu dezintegrace. Severoatlantická rada pro spolupráci se pak postupně rozrostla až na 38 členů, čímž vytvořila pro ministry zahraničí a obrany ze dvou třetin Evropy fórum pro pravidelnou výměnu názorů na aktuální vojenskopolitické otázky.

Není bez zajímavosti připomenout, že v roce 1992 požádal o plné členství své země v NATO i ruský prezident B. Jelcin. Přetrvávající politická i ekonomická nestabilita na východě Evropy a na Balkáně zvyšuje celkem logicky snahy národů střední a východní Evropy o zajištění vlastní bezpečnosti. Zůstává totiž nezodpovězena otázka, zda změny i kroky, které byly v tomto směru dosud učiněny, představují v současných podmínkách dostatečnou základnu pro vyrovnání se s možným příštím dramatickým vývojem.

Rozvoj přímých kontaktů

Zároveň se započítím rozhovorů o snížení stavů konvenčních zbraní v Evropě, které vyústily do Vídeňských dohod, byly zahájeny i přímé kontakty mezi členskými státy NATO a VS. V roce 1988 delegace NATO navštívila Maďarsko jako první zemi VS. V letech 1989 a 1990 pak následovaly návštěvy Polska a tehdejšího Sovětského svazu. Jednání v SSSR nakonec vyústilo v přelomovou deklaraci, v níž se uvádí, že obě vojenskopolitická seskupení již nestojí proti sobě jako nepřátelé. Maďarsko se poté jako první východoevropská země stalo přidruženým členem Severoatlantického shromáždění a E. Ševardnadze prvním vysoce postaveným sovětským činitelem, který navštívil sídlo NATO v Bruselu.

Initiativy zemí visegrádské skupiny

Přestože klíčovou úlohu sehrála v pozdějším vývoji regionální iniciativa Maďarska, Polska a bývalého Československa, novou politiku začaly uplatňovat i balkánské země. Zájmy jednotlivých zemí byly ovšem zpočátku odlišné. Zatímco Polsko usilovalo o udržení vyrovnaných vztahů se Sovětským svazem, Maďarsko a ČSFR se přednostně orientovaly na podepsání separátních dohod s Moskvou o stažení sovětských vojsk ze svého území. Tyto 3 země posléze také iniciovaly jednání o rozpuštění organizace VS. Jejich stále se prohlubující spolupráce a kontakty na nejrůznějších úrovních vyústily počátkem roku 1991 do společné **deklarace z Visegrádu**, která ve svých dopadech výrazně přispěla k dezintegraci jak vojenských, tak politických struktur VS.

Turecký politolog ve své studii dále připomíná pokusy některých členských zemí bývalé VS o **nalezení nových bilaterálních vztahů s Ruskem**. Související jednání však byla značně komplikovaná, neboť bývalé sovětské satelity se úzkostlivě vyhýbaly jakýmkoli formulacím, které by mohly omezit jejich suverenitu, zatímco Rusko naopak požadovalo záruky, že tyto dohody nebudou kolidovat s jeho zájmy. Tato jednání se však přes veškerou jejich složitost podařilo dovést k úspěšnému závěru, kterým bylo podepsání dohod zemí visegrádské skupiny a Bulharska s Ruskem.

Když se podařilo postavit vztahy těchto zemí s Moskvou na nový základ, začaly tři středoevropské země hledat alternativní partnerství s ostatními státy. Protože bezpečnostní platforma na bázi Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě se ukázala jako neúčinná, což se zvláště dramaticky projevilo v průběhu pokusu o státní převrat v Rusku v srpnu 1991, začaly se návrhy prezidentů V. Havla a L. Walesy stávat zřetelněji orientované na vytvoření partnerských vztahů s NATO. Jako odpověď na deklaraci ze summitu zemí visegrádské skupiny, přijaté v říjnu 1991 v Krakově, byla z iniciativy NATO založena Severoatlantická rada pro spolupráci, na jejímž základě jsou od té doby udržovány pravidelné kontakty. Postupem času se ale ukázalo, že tato Rada je málo akceschopná a lze ji spíše charakterizovat jako „diskusní klub“.

Nová situace na Balkáně

V další části studie si T. Ataöv všimá změn na Balkáně, které však v porovnání se středoevropskými iniciativami přišly s určitým časovým posunem. Zvláště přitom podtrhuje prohlášení bulharského prezidenta Ž. Želeva, který při příležitosti své návštěvy sídla NATO v polovině roku 1991 zdůraznil, že **Bulharsko již nepovažuje Turecko za nepřitele**, neboť přesvědčivě prokázalo, že nemá vůči jeho zemi agresivní úmysly. Nové bulharské vedení položilo rovněž základy pro dobré sousedské vztahy s Řeckem a Makedonií a vytvořilo předpoklady pro navázání partnerských vztahů se zeměmi Evropského společenství.

Jako poslední ze zemí bývalé VS navázalo kontakty s NATO Rumunsko. Z mezinárodní izolace vystoupila po svržení stalinistického režimu i Albánie, jejíž žádost o členství v NATO však byla prozatím odmítnuta. Nezúčastněně Albánii, která organizaci VS opustila v roce 1968, však určité dílčí bezpečnostní záruky, zejména ve

vazbě na situaci v bývalé Jugoslávii, poskytuje její členství v Severoatlantické radě pro spolupráci.

Smlouvy o vojenské spolupráci

V závěrečné části své práce připomíná T. Ataöv řadu **bilaterálních smluv o vojenské spolupráci**, které však ani v jediném případě nemají charakter vojenských paktů. Uvádí československo-maďarskou, maďarsko-polskou a československo-polskou dohodu o spolupráci v otázkách obrany z roku 1991, maďarsko-rumunskou dohodu o „otevřeném nebi“ a bilaterální dohody o vojenské spolupráci Maďarska s Ruskem, Ukrajinou, Slovinskem, Bulharskem a Rakouskem. Konstatuje dále, že podobné dohody uzavřelo Polsko s Ruskem, Ukrajinou, Běloruskem a Litvou a posléze i Bulharsko s Ruskem. V těchto souvislostech stojí za pozornost, že Rumunsko takové smlouvy s Ruskem a Ukrajinou nepodepsalo.

Pokud se týká vztahů se státy NATO, pak Maďarsko bylo první postkomunistickou zemí, která podepsala dohodu o vojenské spolupráci s Nizozemím. Krátce nato následovalo množství dalších smluv mezi zeměmi Severoatlantické aliance a bývalými členy VS. Do vojenských výměn se postupně začaly angažovat i evropské neutrální státy. Vojenská spolupráce nakonec dosáhla takového rozsahu, že i dříve izolovaná Albánie se dohodla s Tureckem na školení a výcviku svých důstojníků v této zemi.

* * *

Turecký politolog T. Ataöv uzavírá své pojednání konstatováním, že pro státy střední a východní Evropy se organizace NATO stala konzultačním partnerem, přičemž vzájemné vztahy se rychle rozvíjejí směrem k užší vojenské spolupráci. Dosažená úroveň vzájemných vazeb však ještě zdaleka nepředznamenává brzké plné členství těchto zemí nebo konkrétní bezpečnostní záruky. Nelze například nevidět skutečnost, že zatímco občanská válka v bývalé Jugoslávii vybízí organizaci NATO k tomu, aby redefinovala své poslání, 16 suverénních států NATO může mít rozdílné zájmy a přístupy. Protože řešení jugoslávského konfliktu nebyly schopny účinně napomoci OSN, Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, ani Evropské společenství, nelze očekávat, že NATO může v dosud nesjednocené Evropě nabízet univerzální a efektivní řešení. Ze všeho výše uvedeného proto vyplývá, že nový evropský bezpečnostní systém musí být teprve nalezen.

Zpracovali:

plk. MUDr. Josef Štorek a

plk. MUDr. Vladimír Šilha, CSc.